

Zeitschrift: Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum
Herausgeber: Litteris Conradi Orellii et Soc.
Band: - (1752)
Heft: 27

Artikel: Veterum Helvetiorum fortitudo contra Io. Conr. Schwartzii, v.cl. iudicium asserta
Autor: Schwartzius, J.C.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-394723>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 27.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Veterum Helvetiorum
F O R T I T U D O

contra

JO. CONR. SCHWARTZII, V. Cl.
J U D I C I U M A S S E R T A.

Ad

V I R U M C L A R I S S I M U M

JOAN. CHRISTOPH. ISELIIUM,

*J. U. D. Sereniss. Margravio Bada-Durlac. a Con-
siliis Aul. Academ. Arcadium & Corton. Socium, &c.*

SIMUL ut investigandis patriæ antiquitatibus
animum diligentius adjeci, peroptabam in-
spicere celebris JOANNIS CONRADI
SCHWARTZII *ad Leibnitzium Epistolam*, qua
veteris Helvetiæ fines ad Oenum usque in Rhœ-
tiam produci debere, *se copiosius probasse & lucu-
lentius demonstrasse*, scribit in *Observatione* subjecta
Geographiæ antiquæ CELLARII *Vol. I. p. 227.*
Nec enim vel locis Scriptorum, vel argumentis,
quibus hanc conjecturam adstruere conatus est
in *Observationum Supplementis*, alteri Cellariani illius
operis Volumini præmissis, mihi evicisse videba-
tur, *Mœnum* Oeni loco positum a Tacito (1)
fuisse,

---

(1) De Mor. Germ. cap. 28.

fuisse, aut ex *Oeno* Mœnum Librarios ibi formasse. Cujus tamen erroris vel incuriæ præsumptioni tota *Schwartzii* opinio incumbit.

Nullos proin ego in hac ejus assignatione finium Helvetiæ *Limites apertos*, ut mensuris dicebantur, cernens, verebar ne Viri Clari beneficium Helvetiis calumniose defenderem, aut repudiarem ingratus. Quarum culparum utramque melius cavere me non posse ducebam, quam judicii suspensione, usque dum scilicet ex Epistola, quo lectorem amandat *Schwartzii Observatio*, quæ hoc de argumento protulit omnia curatius explorata haberem.

Sperabam insuper fore, ut mihi Opusculum illud esset instar *Sanctuarii Cæsaris*, Provinciarum agrorumque formas exhibentis (1), ubi minimum *Terminos Augusteos* Helvetiæ antiquæ reperirem signatos. Quippe suspicabar tales fortean visos esse *Schwartzio* cippos illos duos lapideos rotundos Julii Montis apud Rhætos, haud procul admodum *Oeno* hodiernum extantes (2). Cujus modi terminos in locis montanis Romanos figere consuevisse, & *Augusteos* vocasse, quod Augustus eos recensuisset, & ubi fuerant lapides constituisset (3), optime nosti. Colorem certe docti Germani conjecturæ addidissent cippi isti speciosorem quovis ejus argumento.

In-

---

(1) Sicul. Flaccus. *de condit. agror. p. m. 19.*

(2) Scheuchz. *Orograph. Helvet. p. 186.*

(3) Vid. *Autor. fin. regund. p. 261. Edit. Rigalt.*

Invalescebat vero apud me Libellum Schwartzianum evolvendi cupido, quum de imaginaria Helvetiæ Sequanos inter & Rhoetos divisione Vitellio afficta, triumque harum Gentium annalibus intrusa, sollicitus eram. At indoluisssem adhuc impensius, frustra meam in Opusculo perquirendo diligentiam fuisse; si nonnulla ad Taciti de Helvetiis dicta, secus omnino ac factum hactenus ab eruditis est, intelligenda, Schwartzium ibi periclitatum etiam esse, audivisssem: quod ex ipsa tantum ejus scriptione didici: cujus Tu, Vir Clarissime, mihi haud amplius de ea cogitanti, copiam amice nuper fecisti.

Et oculis eam me non usurpasse prius, quam publico dederim, quæ ad hunc Taciti locum contra Germani alicujus eruditi dubia tuendum, occurrebant (1), hoc unum consolationem affert, quod spem mihi feceris, Te designationem limitum Helvetiæ ab Schwartzio excogitatam sub examen revocaturum. Quin namque simul hujus conjectanea de sensu verborum Taciti, pro eruditione perspicaciaque, qua vales, singulari, vel fulcias solidissime, vel evertas omnino, nihilo magis dubito, atque quin hac opera lumine perfundas, quantum res feret, tempora illa Historiæ Helveticæ obscuriora, quibus non nisi debiles quosdam lucis radios immittere potis ego fuisssem.

Tibi propterea relinquam ad elucidandum quicquid est argumenti terminalis, & conjecturarum
inter-

---

(1) Mem. sur l'Hist. Anc. de la Suisse, Tom. I. p. 29.

interfitarum , Epistolam debita gratiarum actione hic clauderem, sin ad officium propugnandi famam Fortitudinis veterum Helvetiorum exequendum accincto liceret intactam prætere Schwartzii sententiam, superioribus æque singularem, injectam quoque eidem Opusculo, & ad propositum Tuum minus spectantem.

Enimvero, quæ, obsecro, digna magis esse possit animadversione, quam isthæc infectatio?
 (6) *Ad Cimbrorum adventum quieti, pacisque studiosi Helvetii. Cimbris adjuncti, fuerant cæsi victique. Strab. VII. p. 461. Iterum deinde a Cæsare debellati. Ubi igitur illa fortitudo, quam Cæsar prædicat?*

Vides, hac interrogatione vicem fungente negationis, & Cæsari & Helvetiorum fortitudini graviolem per se, atque autoris celebritate nocentiolem, abs Schwartzio injuriam inferri, quam conamine corrupendi locum Cæsaris, quo Criticus sub Literis J. C. H. delitescens in *Miscellan. Lips. Nov. Vol. II. Part. 2.* gestivit inclarescere. Solam quippe iste famam præcellentis fortitudinis supra reliquorum Gallicæ Celticæ populorum virtutem ab Helvetiis ad Belgas transferre suscepit. Cæsari vero quoviscumque loco modove fortitudinem Helvetiorum laudanti fidem abjudicat omnem Schwartzius. Quod qua injuria ab eo factum sit nisi palam fiat, parum utilem Helvetiorum illorum memoriæ præstitimus operam, inconsideratum loci Cæsaris sollicitatorem depugnando.
 Nam.

---

(6) Schwartz. *Epist. ad Leibnitz. p. 12: in not.*

Namque genuina an interpolata aut subditiua sint ejus loci verba nil utique refert, si exaratis manu Cæsaris, quæ Gentis fortitudinem respiciunt, fidei plus haud sit adhibendum, ac si librarii aut Glossatoris calamo fuerint allinita textui.

Schwartzio certe qui credulus erit, elogiis Helveticæ fortitudinis a Cæsare consignatis minus tribuet, quam Commentatoris cujuslibet glossemati. Quid? quod hinc etiam inferet haud absurde, ne vulgaris quidem fortitudinis laudem Helvetiis usquam adscribi, vix ullo præter Cæsarem vetere scriptore hac eos nominatim ornante.

Tum igitur demum antiquissimæ eorum gloriæ fortitudinis proderit, expunctum fuisse Critici J. C. H. somnium, quum in tuto collocata fidelitas Cæsaris erit adversus Schwartzii sugillationem. Istud autem curare eos, opinor, imprimis decet, qui præoccuparunt aliquatenus argumentum: Nempe, quo pensum operis incepti peragant. Qua in parte si Clarissimum BREITINGERUM præcurro, quemadmodum is, altero nostrum alterius propositum ignorante, me prævertit in refutando J. C. H. hoc solummodo sine primus exsurgo, ut, quibus impar ero, succedens Triarius ille conficiat.

Et huic officio satis haud dubie in disputatione cum J. C. H. alteruter fecisset, nisi tum utrique pariter inaudita Schwartzii in Cæsarem & Helvetios invectio illa fuisset: quam nec divinus prævidisset. Ut ut enim argumenti historici studio incumbentes undique circumspiciant eo quadantenus

tenus pertinentia, si intra justæ ratiocinationis regulas consistunt, eis alia sane non occurrunt dubia, testimoniis vel famæ objicienda, quam quæ vel ex natura, vel ex serie, vel ex adjunctis factorum, vel ex iudiciis testium fidem aliquantum infirmantibus, suboriri queunt. Hæc nisi præsumat, explicet, dissolvatque scriptor, est profecto reprehendendus. Imaginaria vero, meris quæ tantum erroribus facti, ac παραλογίμοις etiam manifestis adstructa, quod hariolatus non sit, nec ideo dispulerit prædamnando, nemo culpaverit æquus. Ejusmodi autem esse utramque Schwartzii in loco jam excutiendo assertionem, quamque ex eis elicit consecutionem, facile patefcet expendenti singula.

Bellicos in Helvetiis spiritus ante Cimbrorum ad eos accessum viguisse nullos, primus est a Schwartzio conceptus, heicque præmissus error. *Ad Cimbrorum adventum, inquit, quieti pacisque studiosi Helvetii.*

Possunt hæc quidem verba, si quam strictissime accipiantur, quæ gentis indoles esset, Cimbris adventantibus, solummodo significare. Sed ad scriptoris propositum si attendas, tempora etiam anteriora Cimbrico bello eum in animo habuisse, dubitaveris eo minus, quo virum perspicacia, eruditione, atque iudicio magis valuisse existimaveris. His namque præstantem adnotationi lineolarum trium duntaxat rem intulisse instituto suo usus plane nullius futuram, minime credes. Animadvertes certe continuo, negantem absolute fortitudinem Helvetiorum,
hujus-

hujusque negationis rationem, unico & paucorum quoque verborum argumento decretoriam exhibere volentem nihil hoc juvari, quod *quieti ac studiosi pacis* Helvetii fuerint in puncto illo temporis, quo prodire Cimbri; nisi tum primum Helvetios sese movisse belloque dedisse, simul is statuatur; Ut videlicet persuadeat, nulla ante id tempus fortitudinis documenta gentem edidisse. Quo modo quum Schwartzianam hanc propositionem intelligo, ab ejus mente nihilo magis atque ab latini sermonis proprietate alienam sententiam ei haud affingo, disputandi ratione ingenuo pudenda. Id quam ex vero profitear, clarius elucebit dicendis inferius.

Huic autem sententiæ nomen erroris addere nil vereor: Cui, tametsi de eo refellendo Epistolam ad Clarissimum *Breitingerum* hujus *MUSEI HELVETICI Part. XXV.* insertam exarans non cogitarem, aliud agens obviam ivi in antecessum, eumque locis veterum gestisque Helvetiorum ibi expositis tantum non confutavi. Hæc vero rursus heic describendi tædium subire ne cogerer, visum est hasce Literas primæ illi Epistolæ adjungendas emittere sine mora; saltem antequam illa exciderit lectoris memoria. Etenim eorum non oblito manifestum esse puto, nil Cæsarem de fortitudinis Helvetiorum excellentia scripsisse, deque eorum indole, quod a veterum aliorum, quorum intemerata viget autoritas, dictis sit absolum: qua ratione suspecta reddi queat Cæsaris in his fides, nuda recentioris, quantum libet clari, conjectoris accusatione, haud equidem apparet.

Ea profecto nihil movebitur primam duntaxat
Tom. VII. A a Gal-

Gallorum trans Alpes expeditionem, ac quæ partes Helvetiorum in ea fuerint, ad memoriam revocans. Quas quum probabilibus admodum conjecturis explicatas vidisse meminerit, ingenio Helvetios fuisse ad ardua periculosissimaque paratissimo, dudum certus, hanc sibi notionem eripi neutiquam siverit. Id genus autem ingenia an per otium pacisve studium, an audacia fortitudi- neque informentur, anceps ipsi non erit quæstio.

Gallorum per Italiam hinc a prima illa invasione, usque dum Romanorum omnes jugum subierint, tot numero fuere tumultus, ut iis tandem assuevissent, & plures prope de Gallis triumphos, quam de toto terrarum orbe Romanos egisse, Manlius diceret (1). Hæc autem bella, quorum ultimo, *nullum vel obstinatione animorum, vel militum audacia, vel atrocitate præliorum, vel multitudine interfectorum, vel numero copiarum majus aut audiverat aut legerat* Polybius (2); qui et Gessatarum a Gallis conductorum millia triginta huic interfuisse, memorat: hæc, inquam, bella si quis generatim modo cogitet, nec ejus ævi gentium, Gallicarum in primis, mores ignoret prorsus, ægri somnia narrari sibi putabit a dicente, deditos adeo tranquillitati otioque interea vixisse Helvetios, ut vicini se se ad incepta illa socios numquam adjunxerint: quod tamen affirmatione Schwartzii continetur implicite.

Gessa-

---

(1) Liv. *Lib. 38. cap. 17.*

(2) Lib. 2. cap. 11.

Gessatarum, quorum a Polybio mentionem fieri modo dixi, audito nomine, mox succurret veteris historiæ non imperito, hac appellatione cum *Polybium*, tum *Plutarchum* & *Orosium* Helvetios etiam designasse, ut *Stumpfius* pridem monuit, & comprobavit *Guillimannus*. Recordabitur itaque vix unum Gallos seu cum Romanis egisse bellum, seu cum Gallis aliis, absque Gessatis, ac consequenter absque Helvetiorum auxiliis: maxime vero impressum memoriæ restabit, Gessatas, adeoque Helvetios, & *fortes & gloriæ cupidos & audaces* a Romanis habitos, ob egregia ab eis gesta. His sane laudibus Gessatas ornat *Polybius*, de Gallorum cum L. Aemilii pugna loquens: *Ita, inquit (1), cum bifrontem aciem instituisent (Galli), accidit eam non modo terribilem aspectu, verum etiam ad pugnandum efficacissimam esse. Boii quidem & Insubres eos requirebant qui & subligaculis & scutis expeditiores essent. Gessatæ vero gloriæ cupiditate audacique fortitudine (2) hujusmodi*

Aa 2

ab.

(1) Lib. 2. cap. 8.

(2) Sic accurate magis, ut opinor, exhibentur Græca, διὰ τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὸ θάρσος, quam a Perotto, cui significant, *ob magnitudinem animi & incredibilem gloriæ cupiditatem*. Sane magnitudo animi comes semper individua non est *Fiducie* seu *audaciæ*, quæ Græcis proprie θάρσος dicuntur. Gessatis igitur plus virtutis tribuit Perottus, ac Polybius: minus vero, nec sine contumelia, qui vertunt, *Gessatarum vero tanta fuit VANITAS, tanta confidentia, ut &c.* quæ leguntur in FUESLIN. *Epitom. Hist. Helv. ant. Lib. I. cap. 7. §. 1.*

abjectis, nudi tantum cum armis (1) ante omnes stabant, rati per eum modum aptiores se se & magis expeditos ad bellum fore. Si quidem densæ in iis locis sentes implicarent vestes, & armorum usum præpedirent. Gessatarum seu Helvetiorum illorum posteros haud quaquam degeneres agnoscas in Helvetiis cum Cæsare dimicantibus; qui quum sinistra impedita (scuto) satis commode pugnare non poterant, præoptabant scutum manu emittere & nudo corpore pugnare (2). Quæ Polybii & Cæsaris loca duo jam inter se contulerat Plantinus noster (3). Et ad Polybii locum jam his verbis scripserat Guillimannus (4): Sane Helvetios ad patrum usque memoriam nudos prope pugnasse, sola casside contentos, aut summum lorica ferrea sibus contexta, non nostri solum scriptores, sed exteri prodidere.

Cui quietæ & ad pacem factæ gentis prolata hæc specimina videbuntur, ei contraria contrariorum indicia omnino sint, oportet.

Verum non ista tantum, cum eis juncta, quæ Clarissimi Breitingeri judicio per Epistolam subjeci, Schwartzium ab improbabilis adeo opinionis suæ errore debuissent avertere: sed vel
 unico

---

(1) Solebant equidem Galli pugnare nudi, sed ad umbilicum duntaxat. LIV. *Lib. 20. cap. 46.* Hi Gessatæ toto corpore, sentes inter in vepreto nudi certare non sunt veriti.

(2) Cæsar. de B. G. *Lib. 1. cap. 25.*

(3) *Helv. ant. & nov. cap. 23.*

(4) *De Reb. Helv. Lib. 1. cap. 6.*

unico *Strabonis*, quem, quasi *Scriptorum* omnium hic instar esset, solum adhibuit, verbo procul hinc abductus fuisset indubie vir ille eruditus, si quæ hoc indicentur, prius ponderasset. Enimvero πολυχρύσας ἀνδρας, *auri multi viros*, Cimbrici belli tempore, *Helvetios* *Strabo* dicens (1) peritum antiquitatis clare docet, has divitias non nisi bello Genti partas fuisse. Quod, si res haud esset paulo prolixioris excursionis, probarem evidenter. Unde manifestum fieret, tantundem *Helvetios auro divites* nuncupando, dicere *Geographum*, atque si scripsisset; bella eos gessisse frequentia in populorum auro abundantium finibus, unde victores in *Helvetiam* referre soliti erant magnam auri vim. Quæ cum quietis amore pacisve studio nunquam in Gente conjunxisset *Schwartzius*.

At audire mihi videor dicentes, audaciorem me esse, qui *Straboni* obloquar, cujus hic merus interpres sit *Schwartzius*, haud utique damnandus, quod *pacis studiosos* crediderit, quos *Geographus* ipse, gravis profecto testis, Εἰρηναίους vocat: Argumentis hinc inde, longeque etiam, petitis, si sic liceat *scriptorum* id genus *classicorum* fidem atterere, futurum, ut certitudo veteris *historiæ* omnis facile convellatur: Eo tentamine, duplici me piaculo obstringere; altero *Straboni*, altero popularibus nostris: prius postulatione falsi contineri; posterius conjectura, quos propugno, *Helvetios* dedecorante; quando, ne *pacis studiosos* eos agnoscam, latrociniis dudum ante *Cimbricum* bel-

---

(1) Lib. 4. cap. 193.

lum deditos fuisse, comminiscar: cujusmodi defensione carere præoptaverint omnino præscorum Helvetiorum filii, quam tanto claræ majorum suorum famæ impendio fortitudinis eorum laudem contaminari.

Ego vero, ab ultimis incipiens, respondeo, Gentis honori quicquam detractum certe me non ire, qui ne laude communi populis inter vetustissimos nobilissimis injuste fraudentur Helvetii, hac disputatione contendo. Nec latrocinii vel ante Cimbricum bellum eos sibi nomen fecisse, quod asseram, eo me famam eorum obscurare, peritus antiquitatis ullus accusaverit. Singulis namque notissimum est, non ad præcepta Philosophiæ, humanitatis vel justitiæ, sed ad vulgi cupiditatisque sensum composita opinione, fortitudinis palmam gentibus antiquitus delatam fuisse, quæ latrocinii ejusmodi præ ceteris invaluissent: ut nec vel levis notæ macula tum huic acquirendi modo inusta moribus esset; gallicis præferatim. Immo contra pro titulo Gallis fortitudo erat: quo uno etiam qui primum Hetruriam invadabant, usos esse tradit Livius. *Romanis enim quærentibus ecquid in Etruria Gallis esset? illi, inquit (1), se jus in armis ferre, ferociter dixerunt.*

Germanorum animos idem tenebat error: quem idcirco prudens vitio minime vertisset *Schwartzius* conterminis eorum Helvetiis. Omnium vero minime illis exprobabunt eruditi Germani

---

(1) Lib. 5. cap.

mani, Germania ortos Helvetios hinc etiam probari censentes, quod latrociniis gens haud abstinerit (1). Tantum certe aberat ut apud Germanos infamiam aliquam haberent latrocinia, quæ nullam habuisse *Cæsar* discrete tradit (2), ut eorum nequidem puderet, testante *Mela* (3). Quin immo, hoc proprium virtutis eos existimasse, expulsos agris finitimos cedere, idem *Cæsar* refert.

Strabonem quod attinet, ei quidem minime negaverim, Helvetios *Εἰρηναίους* fuisse, quum appulerunt Cimbri. At pacis studiosos extitisse ad hoc usque tempus, *Strabonem* hac voce significare, istud est, quod *Schwartzio*, sic male, ut puto, vocem interpretanti, non concedo: nihilo magis atque *Aventino* pariter vertenti (4), in pace vitant agentes. Cujus mei ab illis dissensus ne leves Tibi causæ videantur neutiquam vereor, ut pote quem regulis sanæ critices tueri possim.

Quarum certa quam vulgaris una hæc est non minus: Non unius significatus vocabulum accurati scriptoris, eo potius sensu, qui est ad ingenium po-

A a 4

puli,

---

(1) *Helvetiorum lingua, studium rei militaris, LATROCINIA, aliique mores, quibus describuntur, eos potius Germanos origine, (quam Gallos) fuisse innuunt. Verba sunt DITHMARI in not. ad Tacit. de Mor. Germ. cap. 28. not. 2.*

(2) *De B. G. Lib. 6. cap. 23.*

(3) *Lib. 3. cap. 3.*

(4) *Annal. Boior. p. 30.*

puli, de quo loquitur, aliunde notum accommodatus, sumi ab interprete debere, quam alio ullo sensu vocabuli illius.

Hanc regulam si sequamur, *Straboni* profecto non affingemus, eum *pacis studiosos* Helvetios, vocabulo *Eignvais* adhibito, dicere voluisse. Indolem enim, (qua de ipsi sermonem ibi nequaquam esse, probabitur in sequentibus,) Helvetiis tribuisset, cum exploratis eorum gestis nullo modo consistentem. Id unum de gente monere illic recte duxit, in pace tum eam degisse, quum advenissent Cimbri. Quod haud ignorare lectorum intererat, ut cur liberius atque majore copiarum numero, non alio impediti bello, Helvetii se se socios adjunxerint hostibus illis Romanorum, melius intelligatur.

Sic utique genuinae Græci vocabuli acceptioni (1) inhærentes, veram *Strabonis* mentem sunt assequuti Latini ejus Interpretes: altero *Eignvais* per *pacatos*, altero per *in pace degentes*, eam exhibente. Omnibus autem curatius Germanice Cl. *Laufferus* his, prorsus ad sensum meum, verbis expressit: *Die DAMALS in frieden.. sassen.*

Ut vero facilis est ejusmodi lapsus locum Auctoris obiter duntaxat inspicienti, nec ad orationis finem ac seriem exigenti, aut cum aliis Auctoris ejusdem locis comparanti, in eundem, quo

---

(1) Vid. Suidas. v. *Eignvais*.

(2) *Gesch. der Schweiz. Tom. I. pag. 95.*

quo se se Schwartzius implicavit, errorem inciderunt nobiles alii eruditi. Quos inter *Sti. Albini Marchio Gendraus* est, qui Strabonis *Eignvais* *ἀνδρας* Gallice vocat *Peuple tranquille* (1) indefinito Epitheto.

Ubi scriptoris verbum diversimode potest accipi, eum esse aliis quibusvis præponendum intellectum, qui quam minimum ab iis probatorum de re eadem scriptorum reliquorum dictis, alterum præceptum est priore haud minus certum atque tralatitium. Atqui Schwartziana Strabonis interpretatio Geographum hunc cum Historicis *Cæsare* ac *Tacito* committit.

Quod fere quotidianis præliis cum Germanis contendunt (Helvetii), *quum aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt*, ea de causa Helvetios quoque reliquos Gallos virtute præcedere, testatur *Cæsar* (2). Prius equidem necessitatis erat sua tueri, non animi inquieti, aut avidi prædæ: posterius, cupidorum belli, idque ultro inferentium: utrumque vero gentis non inertis, otioque torpentis, sed fortis omnino. Quid autem his adversum magis tradere *Strabo* potuisset, quam pacis studiosos hos ipsos Helvetios vixisse?

Geographum *Tacitus* haud dubie legerat. Illa vero sin ad *Schwartzii* sententiam accepisset, putasne,

A a 5

id

---

(1) *Antiq. de la Nation & de la Monarchie Française*, pag. 262.

(2) *De B. G. Lib. I. cap. I.*

id eum scripturum de gente nostra fuisse, *olim armis virisque, mox memoria nominis claram* (1) extitisse? Nec Helvetios Gallorum eorum in numero habuisset, quos *credibile, ait esse transgressos in Germaniam* (2), eamque ejus partem tenere, quæ silva Hercinia, Rhenoque & Mœno amnibus includitur. Ambiguus sane non erat acris judicii historicus, num studiosa pacis, an vero bellicosa gens ea esset, quæ has regiones occupasset. Nisi tum adhuc incolis, quos depellere vel subigere fuisset opus, destitutas oras illas Germaniæ opimas, improbabili conjectura crediderat.

Historiæ Scriptores illos cum Geographo ad concordiam reducere frustra tentaretur, dicta cujusque diversis temporibus assignando: Quod a *Schwartzii* mente alienum etiam esset: Tempora namque is, ut dictum, intelligit anteriora Bello Cimbrorum haud finite: adeo, ut ad Gentis Helvetiæ primordia quoque proferre illa liceat. Quæ tempora nequaquam excludit *Cæsar*, cujus fidem sequutus est *Tacitus*, de prisca ætate loquens, qua Gallorum, quam Germanorum res validiores erant.

Hoc argumento, fateor, minime feritur *Schwartzius*, neque Scriptorum ullus, cui infedit opinio Germanos origine Helvetios esse, atque sedes indicatas *Tacito* in Germania tenuisse prius, quam occuparint Helvetiam. Verum hoc errore,

---

(1) Hist. Lib. I. cap. 67.

(2) De Mor. Germ. cap. 28.

errore, quem suo loco profligavi (1), non constrictis, quin momentum in hac disputatione videatur habere manans illa e *Taciti* traditis inductio, nihil dubito. Et satis me dictis primam *Schwartzii* assertionem sic evertisse, reor, ut quicquam eis addere superfedeam.

Alteri his verbis continetur: *Cimbris adjuncti* (Helvetii) fuerant caesi victique. *Strabo VII. pag. 461. (2).*

Quantumvis haud verior priore hæc assertio sit, est utique excusabilior multo. Ei sane, cujus culpa omnis in hoc residet, quod sibi haud satis caverit ab errore neque recente, neque singulari, & ab his ipsis etiam, quibus damno est, non admissio tantum, sed affirmato quoque ac mandato posterorum memoriae, parata sane venia prolixior est, quam auctoribus ejus. Certe non exteri modo, verum etiam eruditi Helvetii *Stumpfius* (3), *Simlerus* (4), *Plantinus*, veterum dicta referre se putantes, victos a Mario in Provincia Helvetios, diserte pridem scripserunt: priores duo verbis expressis; ultimus generalioribus (5). Nec vel levissima suspicione publice

ten-

(1) Mem. sur l'Hist. Anc. de la Suisse, Tom. 1. pag. 29.

(2) Editionis Almelovenianæ, cap. 294. init.

(3) Chronic. Lib. IV. cap. 12.

(4) Antiq. Helv. Msc. Lib. 2.

(5) Cette grande multitude de barbare fut défaite par Marius en Provence. *Abregé de l'Hist. de Suiss. pag. 11.*

tentatam hanc opinionem hucusque fuisse, comperi. Hæc autem si una ex parte, ut *Schwartzium* ejusque sententiæ socios indulgentius habeamus, præcipiunt; altera ex parte, ut patriis Annalibus ab hoc errore purgandis operam demus eo diligentiore, quo sunt opiniones tralatitiæ, scriptisque passim vulgatæ in hominum animis tenaciores, plane jubent.

Atqui quum uno prælio bellum conficere volens, hostem aggredi debeat debiliorem ubi vires ejus maximæ simul consistunt; ita error, ubi maxime cum argumentis tum testibus stipatus deprehenditur, est oppugnandus. Nullibi autem is, quem eversum eo, his copiis, & numero & dispositione speciosius instructus mihi occurrit, quam in *CLUVERII Germania Antiquæ, Lib. II. cap. 4.* Quæ si dispellam omnia, quove modo insigni Geographo fucum fecerint, ostendam, locum porro, quem usurparunt in historia, non habebunt amplius.

Duos e quatuor Pagis in quos divisam esse Helveticam Civitatem, Cæsar ait, non nominatos huic Scriptori, *Cluverius* investigans aliunde, sic incipit : „ Nationes in bello Cimbrico adversus „ Romanos reperio fuisse quinque istas : *Cimbros*, „ *Teutonas*, *Tigurinos*, *Ambronas* & *Tugenos*. So- „ los *Cimbros* e Germania junctis copiis pro- „ fectos, omnes pariter docent auctores, quot- „ quot hujus belli meminerunt. *Strabo* tria Hel- „ vetiorum genera Cimbris ad expeditionem hanc „ se se adjunxisse tradit Libro IV. his verbis : „ Φασὶ δὲ καὶ πολυχρύσους τὰς Ἐλουητῆρας εἶναι. „ μηδὲν μὲν τοι ἤτιον ἐπὶ ληθείαν τραπέσθαι τὰς τῶν

„ τῶν Κιμβρων εὐπορίας ἰδόντας. ἀφανισθῆναι δ' αὐ-
 „ τῶν τὰ δύο Φῦλα, τριῶν ὄντων κατα σφαλείας.
 „ Hoc est: Helvetios ajunt esse auri divites. nihil
 „ ominis tamen latrociniis se se dedisse, quum vide-
 „ rent Cimbrorum opeis. Quumque essent tria eorum
 „ genera in expeditionem profecta, duo ex iis interiisse.
 „ In his Tigurinos fuisse atque Tugenos, aperte
 „ testatur Lib. VII. ex Posidonii monumentis.
 „ Φησὶ δὲ καὶ Βοίως τὸν Ἐρκύνιον δρυμὸν οἰκεῖν πρό-
 „ τερον, τὲς δὲ Κιμβρες ὀρμήσαντας ἐπὶ τὸν τό-
 „ πον τῆτον ἀποκρουθέντας ὑπὸ Βοίων, ἐπὶ τὸν
 „ Ἴστρον καὶ τὲς Σκορδίσκας Γαλάτας καταβῆναι.
 „ εἴτ' ἐπὶ Τευρισάς, καὶ Ταυρίσκας, καὶ τέττας
 „ Γαλάτας. εἴτ' ἐπὶ Ἐλουήτιας, πολυχρούσας
 „ μὲν ἀνδρας, εἰρηναίως δὲ, ὀρῶντας δὲ τὸν ἐκ τῶν
 „ ληστῆριων πλεῖτον ὑπερβάλλοντα τῶ παρ' ἑαυ-
 „ τοῖς, τὲς Ἐλουητίας ἐπαρθῆναι, μάλιστα δὲ
 „ αὐτῶν Τιγυρίνης τε, καὶ Τωυγένης, ὡσε καὶ
 „ συνεζορμῆσαι. Id est: Idem perhibet, Boios quon-
 „ dam Herciniam incoluisse silvam: ac Cimbro,
 „ quum ad ea loca se contulissent, ab iis repulsos, ad
 „ Istrum & Scordiscos Gallos descendisse: inde ad
 „ Tauriscos, ipsos quoque Gallos: tum ad Helvetios,
 „ auri divites, ceterum pacatos. Hos cum viderent
 „ suis majores opes latrociniis Cimbrorum partas, ma-
 „ xime Tugenos, animum ad prædas adjecisse, una-
 „ que in expeditionem cum illis profectos.

Reperto in hoc ultimo Strabonis loco Tuge-
 norum Pago, unus Cluverio supererat investigan-
 dus. Nec alio quam inter Cimbrorum Socios
 eum esse quærendum, relinquebatur exinde, quod
 tria Helvetiorum genera in hoc bellum esse pro-
 fecta,

fecta, idem *Strabo* testaretur. Atqui Cimbris & Teutonis ad Germaniam certo pertinentibus, Helvetiæ qui tribui possent, reliqui erant *Ambrones* soli. Quibus ita constitutis, quo Pagorum illorum quisque hoc bello contulerit arma, se feliciter deprehendisse putans, sequentem narrationem ad hanc conjecturam composuit.

„ Cimbrōs per Noricum Italiam petiisse,
 „ relictis Teutonis atque Ambronibus in Gal-
 „ lia, alia via in Italiam irrupturis, auctor est
 „ *Plutarchus* in *Mario*. Cum Cimbris in Nori-
 „ cum una profectos Tigurinos, mox e *Floro* pa-
 „ tebit. Tugenos Ambronibus fuisse conjunctos
 „ in Gallia, tradit *Strabo* Libro IV. de Rhodani
 „ ostiis loquens: Μάριος δὲ ὑπερον ὄρων τυφλόσο-
 „ μον γινόμενον ἐκ τῆς προσχώσεως, καὶ δυσείσβα-
 „ λον, καινὴν ἔτεμε διώρυχα, καὶ ταύτη δεξάμε-
 „ νος τὸ πλεόν τῆ ποταμῶ, Μασσαλιώταις ἔδω-
 „ κεν ἀριστεῖον κατὰ τὸν πρὸς Ἀμβρωνας ἢ Τωύ-
 „ γενος πόλεμον. Hoc est: *Posterioribus temporibus*
 „ *Marius*, videns adgestione limi ostium obtura-
 „ ri, intratuque reddi difficile, novam egit fossam,
 „ qua majorem amnis partem exciperet; eamque *Mas-*
 „ *siliensibus*, ob navatam præclaram in bello adversus
 „ *Ambronas* & *Togenos* operam, præmii loco donavit.

„ *Ambronas* (sic pergit *Cluverius*) haud pro-
 „ cul *Aquis Sextiis* ad Flumen, quod Latinis
 „ auctoribus vocatur *Druentia*, absentibus *Teu-*
 „ *tonis*, victos atque deletos, auctor est *Plutar-*
 „ *chus* in dicto Libro: In hac igitur victoria præ-
 „ claram illam operam navasse *Massilienses*, *Tu-*
 „ *genosque* una cum *Ambronibus* occubuisse,
 „ haud

„ haud dubium est. Unde duo Helvetiorum ge-
 „ nera ex tribus, quæ in hoc bellum profecta
 „ erant, interiisse, tradit *Strabo*. Tertios, id
 „ est, Tigurinos, superstites in patriam rediisse
 „ terram, colligitur ex eodem *Strabone*, patet-
 „ que clare ex primo *Cæsaris* Commentario de
 „ bello Gallico: 'qui cum Tigurinibus bellum se-
 „ gessisse eosque vicisse in Gallia, XLVI. post
 „ Cimbrorum deletos annos, testatur. Sed & *Flo-*
 „ *rus* Lib. III. cap. 3. aperte tradit, eos in Ita-
 „ liam cum Cimbris non transisse; sed accepta
 „ de clade eorum fama, domum rediisse. *Ter-*
 „ *tia*, inquit, *Tigurinorum manus, quæ quasi sub-*
 „ *sidio Noricos infederat Alpium tumulos, in diversa*
 „ *lapsi, fuga ignobili & latrociniis evanuit.*

His ita veterum testimoniis, uti rebatur *Clu-*
verius, confirmatis, exitus belli Cimbrici quis fue-
 rit, quantum ad Helvetios pertinebat, sic æsti-
 mabat, paucisque verbis tradebat. *Diversa igitur,*
inquit, ac separata duxerunt Galli Helvetii a Ger-
manorum agminibus sua agmina. Tigurini in Noricis
erant Alpibus, quum Cimbrum, in Italiam per easdem
Alpeis transgressi, apud Athesin amnem cæderentur
a Mario ac Catulo: Ambrones vero ac Tugeni junc-
tim ad flumen Druentiam superati, quum Theutoni
Aquas Sextias tenerent. Unde necessario relinque-
batur, Helvetiorum ex tribus generibus, seu
Populis aut Pagis, duo interiisse bello Cimbrico;
Tugenos nimirum & Ambronas.

Hæc ut explorata *Schwartzius* accipiens, de-
 letos hoc bello Helvetios fuisse, statui exinde
 posse duxit; quanquam Tigurinos incolumes
 eva-

evalisse, *Cluverius*, *Florum* audiens, existimasset. Gentis enim universæ fortunam ex majoris populorum ejus partis sorte recte ceteri. Cujus judicii exemplum Helvetios Scriptores etiam præbuisse, dixisset, si *Plantini* verba superius allata legisset. Neque si vel ad vivum res rescari deberet, extraneum vituperare liceret, quod *Flori* locum insuper habuerit, quum eo non obstante *Stumpsius* Helvetios Tigurinos suos prope Sextias Aquas victos scripserit. Nil denique sua sententia contineri *Schwartzius* videbat, quod a *Strabone* non fuisset prolatum. Hic certe sic eventum belli Cimbrici narrat verbis immediate sequentibus adductis *Cluverio*, ex Libri IV. capite 193: : Πάντες μεντοι κατελύθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοὶ τε οἱ Κίμβροι, καὶ οἱ συναράμενοι τέτοις, οἱ μὲν ὑπερβάλλοντες τὰς Ἀλπεις εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ δὲ ἐξω τῶν Ἀλπέων. Omnes autem a Romanis debellati sunt, & Cimbri & eorum socii, partim extra Alpes, partim quum his superatis in Italiam descendissent. Qua generali locutione Geographi Græcus itidem historicus *Appianus* usus est, in *Celticis* scribens: Εἶς ἔς (Κέλτες, quo nomine hostes illos Romanorum omnes designat) ὁ Μάριος ἀποσάλει, ἀπαντας διέφθειρε. Contra quos *Marius* missus, omnes delet. At unum *Strabonem* allegans *Schwartzius*, hujus unius auctoritate ad sententiam Helvetios in universum comprehendentem ferendam inductum se fuisse, satis indicat. Calculos autem ita haud dubie subduxit. Quandoquidem non Cimbricos solos, verum etiam socios eorum omnes debellatos a Romanis fuisse, *Strabo* testatur; debellati tum quoque fuerint Helvetii, necesse omnino est.

Quanto sunt hæc speciosiora, tanto sane ad excusandos non modo *Schwartzium Cluveriumque*, ac eorum sententiæ suffragantes hæctenus quoscunque, sed nostrates imprimis Scriptores, magis sunt idonea. Eorum idcirco quicquam silentio premere nolui. Ita quippe dudum constitui, nihil esse ad errantes cum eruditis reducendos in viam veri efficacius, neque cum minori præstantium virorum famæ, cui pie semper ut parceretur vellem, detrimento conjunctius, quam quibus ipsi illi auctores in errorem, non nisi summa adhibita cautione declinandum, pertracti fuerint, ostendere. Levi ut plurimum incuria lapsi, sensimque in novos errores ex priore natos delati viri egregii documento sunt, quantum referat, vel in tralatitiis, quibus vetustas, communisve doctorum consensus conciliavit auctoritatem, loca Scriptorum veterum, e quibus maxime deducta hæc fuerunt, sedulo magis, ac vulgo fit, expendere; tumque demum assentiri, quum ad severiores interpretandi regulas singula exegeris. Quo modo si versati in hoc nostro argumento fuissent, qui tractarunt illud omnium primi, commentitia pro certis posteritati non consignassent.

Enimvero tota illa operosa Synthesis argumentorum Cluverii, ejusque ad eam accommodatæ de Pagis Helvetiæ quatuor illius temporis, deque Helvetiorum generibus bello Cimbrico delitis, opiniones ex minus accurata loci unius *Strabonis* interpretatione manarunt.

Locus ille ex Libri STRABONIS Quarti capite 193. supra jam inter Cluveriana lectus est
 Tom. VII. B b totus;

totus; eum tamen rursus apponam: φασὶ δὲ καὶ πολυχρύσας Ἐλουπητίδας εἶναι. μηδὲν μέντοι ἦλον ἐπὶ λιθεΐαν τραπέσθαι, τὰς τῶν Κίμβρων εὐπορίας ἰδόντας. ἀφανισθῆναι δὲ αὐτῶν τὰ δύο φύλα, τριῶν ὄντων κατὰ Σραβείας.

Hæc Gregorius Tifernas & Guarinus Veronensis ac Xilander, latini Strabonis interpretes, ita verterunt: *Helvetios ajunt, quamquam essent auri divites, tamen latrociniis se dedisse, cum viderent Cimbrorum opes: cumque essent in tres Gentes divisi, duas earum expeditionibus bellicis periisse*

Improbata illa interpretatio neutiquam fuit Heresbachio, vel Gemusæo, vel Hoppero, qui Strabo ut latine prodiret emendatissimus, curarunt singuli. Intactam eam itidem reliquit Casaubonus: cui tametsi propositum haud esset interpretum notare peccata, præstitit nihilominus, *si quid ea res faceret ad lectionis veritatem* (1). Quid vero magis ad veritatem lectionis facere potest eorum in gratiam, qui Græca non nisi interpretis ope intelligunt, quam interpretatio aliam omnino sententiam affingens auctori? Vulgarem itaque probasse, summus in his Casaubonus dicendus utique est.

Novam nihiloscilicet excudit Cluverius, hisque verbis protulit: *Helvetios ajunt esse auri divites, nihilominus tamen latrociniis se se dedisse, quum viderent*
Cim-

---

(1) Vid. Almelov. *Præfat.* Straboni præmissa.

Cimbrorum opes, quumque essent tria eorum genera in expeditionem profecta, duo ex iis interiisse.

Commatis hujus ultimi quam sit diversa sententia ab interpretatione vulgari, nemo non videt. Hac Strabo quot Helvetiorum genera, sive quot Pagi (unum idemque *Genus & Pagus* ibi esse, alibi (1) probavi) tum in Helvetia essent, docet. Quam notitiam, aliunde non habendam, *Cluverius* hinc sustulit, ejusque in locum quot Helvetiorum Pagi se se Cimbris adjunxerint, quotque eorum hoc bello interierint, substituit, soli huic tempori Cimbrico alligans, quæ de aliis etiam Helvetiorum expeditionibus interpretes acceperunt.

His in *Strabone* admissis, quum indicta veteribus aliis essent, suppetias, ut Geographi constaret fides, esse quærendas, *Cluverius* cernebat: Quibus nimirum primo tres Helvetiæ populos cum Cimbris militasse; tum qui ex tribus illis duo deleti hoc bello fuissent, probaretur.

Prius neque *Strabo*, neque veterum extantium ullus prodit expresse. Nominat equidem *Strabo Lib. VII. cap. 294.* ex Helvetiis Cimbrorum Sociis *Tigurinos* atque *Tugenos*: tertium vero genus reticet. Istud in *Ambronibus* se reperisse, continuo *Cluverius* credidit; eoque certius, quod hos suæ Civitati pridem addixissent Helvetii eruditi. Qua inventione, *Strabonis* de duobus Hel-

B b 2

vetio-

---

(1) Mem. sur l'Hist. Anc. de la Suisse. Tom. I.

vetiorum generibus hoc bello cæsis, dubia alioquin, ob servatos, *Floro* teste, Tigurinos, narratio, liquida mox facta atque plenior, mirifice confirmari videbatur. Deletos namque ad Druentiam Ambronas fuisse, certum est ex *Plutarcho* aliisque. Ambronibus autem illis comites dando Tugenos, quos domum salvos rediisse, nullibi dicitur, duos Helvetiæ populos bello Cimbrico, secundum *Strabonem*, deletos indicasse, *Cluverius* putabat. Fidenter itaque, teste licet nullo facti existente, scripsit: *Tugenos una cum Ambronibus occubuisse, haud dubium est. Unde duo Helvetiorum genera ex tribus, quæ in hoc bellum profecta erant, interiisse, tradit Strabo (1).*

Clu-

---

(1) Quem errorem licet *Schwarzius* adoptasset, ei tamen nihilo magis idonea videbatur *Cluveriana* *Strabonem* intelligendi, atque cum historicis exitum cujusque pugnae Cimbrici belli docentibus conciliandi ratio, neque huic accommodata *Scriptorum* illorum interpretatio, nec *Helvetiorum* hujus temporis in Pagos Quatuor divisio, neque trium Pagorum in hoc bellum profectio, ac duorum internecio. Parum sane *Schwartzio* probata hæc fuisse, indicio satis manifesto est ab eo excogitata opinio *Cluverianas* illas omnes penitus evertens, unum eundemque populum Helvetiæ *Tugenorum* atque *Ambronum* appellatione veteres designasse. Quam conjecturam argumentis quoque per consecutiones e locis *Epitomes Livii*, *Strabonis* & *Orosii* inter se collatis fluentes, uti rebatur, fulcire connisus est in *Supplementis Observationum ad Geographiam antiquam*

Cluverianæ opinionis, & ad eam statuminandam ab eo institutæ Helvetiorum in Cimbrico bello partitionis fontem unicum habes referatum; erroneam videlicet loci *Strabonis* interpretationem: tum errores Viri clari ex primo illo defluentes: Quos merito me hoc nomine censere, jam probandum est.

Ad *Strabonis* interpretationem quod attinet, videndum cui, vulgari ne an Cluverianæ, faveant critices regulæ?

Scriptoris proposito ut verborum ejus intellectus congruat, extra orationis fines haud productus, requiritur. Regionem, quæ ad Rhenum pertingit a Ligeri & Rhodano, quo is loco a fontibus delapsus ad Lugdunum accedit, describere

Bb 3

bere

Cellarii; ubi argumentis suis expositis, differendi finem his verbis facit: *apertum est Ambronas & Tugenos eosdem esse. TUGENI a loco, AMBRONES itidem a loco BRUNNEN, qui in Pago Suitiæ jacet, nomen habuisse videntur.* Atqui tametsi quam sint consequentiæ per vim ab eo elicite momenti nullius, ut & nominis Ambronum a loco *Brunnen* originatio, demonstrari facillime posset, hac opera supersedebo. Eset quippe supervacua prorsus, quum probatum liquido fuerit, Galliæ quidem, sed interioris, Populum ad Rhodanum & Druentiam positum Ambronas extitisse, non Helvetiæ Gentem. Verum singularem, nec a quoquam, quantum comperi, repetitam viri clari opinionem silentio plane præmittere non debui.

bere volens STRABO *Lib. IV. cap. 192. & 193.* populorum juxta fluminum illorum unumquodque sitorum fata strictim memorat. Rheni autem oram legenti occurrebant Helvetii : quos, ait, quamquam essent auri divites, latrociniis tamen se se dedisse, quum viderent Cimbrorum opes : quumque essent in tres gentes divisi, duas earum expeditionibus periisse : quanta tamen ex reliquiis enata fuerit multitudo, bellum Helvetiorum contra D. Cæsarem gestum docere ; in quo hominum cccc. millia deleta sunt : reliquos ad viii. millia Cæsarem superesse passum esse, ne finitimis Germanis vacuum regionem relinqueret.

Straboni num in mente fuerit hoc loco, quot Helvetiorum Populi prædæ Cimbrorum conspectu moti, illis se se applicarint, tradere, quæve fors cujusque earum in hoc singulari bello fuerit, docere, nemo, opinor, cum orationis seriei, tum verbis ipsis ut par est, attendens, quæsierit. Quod dubium ejusmodi cuiquam ingerat, nil profecto illic subest. Postquam quid ad latrocinia gentem excitarit, jam auro divitem, prodidit, populos ejus duos equidem periisse ait, non prima expeditione cum Cimbris suscepta ; verum expeditionibus bellicis haud finite : non *κατὰ στρατίας ταυτης* ; quo pronomine, aut simili loquendi ratione usus certe *Strabo* fuisset, si ad bellum Cimbricum duntaxat digitum intendisset : sed *κατὰ στρατίας*, vel, ut Libri veteres, *Casaubono* visi, *κατὰ στρατίας* ; hoc est, *per bella* : tantum abest ut de Cimbrico solo intelligi voluerit.

Status antiqui Gentis notionem utcunque le-
 vem suppeditare volenti summam in Populos
 Pagosve-divisionem omisisse, quis ignosceret?
 Hujus tamen culpæ reum *Strabonem* existiment
 oportet utentes interprete *Cluverio*. Nec enim
 iste quot Helvetiorum generibus tum omnis con-
 staret Civitas Helvetica docet, qui quot Hel-
 vetiorum genera prodierint ad bellum tempore
 Cimbrorum, tradit solummodo. Prius certe,
 quum ad Civitatis notitiam esset omnino necessa-
 rium, ne lectores ignorarent curasse mihi vide-
 tur *Strabo* verbis τριῶν ὄντων orationi suæ infertis.
 Quare Parenthesi seu Virgula separo verba illa
 duo a sequentibus κατὰ στρατείας, liquido perti-
 nentibus ad superiora ἀφανισθῆναι τὰ δύο φύλα.
 Causam quippe continent interitus duorum illo-
 rum generum, in bellis seu per bella, κατὰ στρατείας,
 deletorum. Sic a *Strabone* amovetur incuriæ sus-
 picio, cui *Cluverius* eum objecit. Neque impu-
 tabitur illi modus hic loquendi τριῶν ὄντων κατὰ
 στρατείας, *Cluverio* distinguenda conjungenti ad-
 missus; qua phrasi an Græco uti licuerit, nisi
 εἶναι κατὰ στρατείας Græce diceretur, quemadmo-
 dum latine in bello esse? periti definiant.

Sicubi consignare *Strabo* debuit quot ex Hel-
 vetiorum generibus intersuerint Cimbrico bello,
 ibi profecto id ei præstandum erat, ubi Cimbro-
 rum errationes, ac speciatim expeditionem adver-
 sus Romanos intexuit: hoc capite scilicet 293.
Libri ejus Septimi. Postquam enim a Gallicæ ori-
 ginis populis Germaniæ, ad quos Cimbri acces-
 sissent, eos repulsos fuisse, scripsit, atque ideo
 descendisse ad Helvetios, apud quos tandem so-

cios sibi fecissent: silentio transmittere ei licuisset, num universa Natio, an Populi duntaxat ejus singulares, & qui, nomen foederi dedissent? Nequaquam sane. Hinc & qua excitati causa Helvetii fuerint, & ex eis quinam exierint in bellum, retulit his verbis: *Hos (Helvetios) cum viderent suis majores opes latrocinii Cimbrorum partas, maxime Tigurinos ac Tugenos, animum ad praedas, ac Cimbris Italiam petentibus socios se se adjunxisse.*

Quin aspectu praedae aliorum quoque Helvetiorum commota cupiditas fuerit, haud equidem inficias iverim. Quo vero usque ea processerit, si conjicias ex hoc uno Strabonis loco, ut est necesse, quum, qui huc pertineat, locus veterum nullus suppetat alius, negabis, opinor, Tigurinorum ac Tugenorum susceptioni Pagum alium accessisse. Reddenda alioquin ratio sane esset, cur *Strabo* nomine designans Helvetios, quos haec cupiditas inflammavit adeo, *ut una cum Cimbris ad bellum proruperint* (quemadmodum ad litteram expressius Graeca, ὡς εἰ καὶ συνεξορμήσας, vertuntur, ac ab interpretibus, paraphrasi utentibus) silentio praeterierit, alium Pagum, qui cum illis esset profectus. Cujus silentii haec si causa reddatur, quod tertii, quartive Pagi; tot enim tum jam extitisse, *Cluverius* cum nostris existimabat; mentionem nullam *Strabo* repererit apud *Posidonium*, quem hic unice secutus est: respondebo, inde colligi vero similis, de Pagi alicujus Helvetici, Cimbrorum Socii, copiis lectum aut compertum nihil *Posidonio* fuisse, praeterquam de Tigurinis & Tugenis. Unde relinquitur, nec audivisse veteres de tertio Pago, aut prodidisse quicquam ejusmodi.

Volones

Volones forte multos, ut fieri solet, comites se se popularibus suis duorum illorum Pagorum adjunxisse, concedam. Decreto suæ Civitatis in hanc eos militiam ivisse minime dabo, indicio rei exstante nullo. Horum propterea rationem ab historicis non habitam fuisse, quod quum publica Pagi, ad quem pertinebant, auctoritate missi haud essent, corpus peculiare neutiquam constituerent, sed alterius Pagi copiis permixti, cum his censerentur, est admodum probabile.

Afferta, uti profecto existimo, vera duorum locorum STRABONIS a *Cluverio* adductorum sententia, male nostros *Cluveriumque* ea junxisse, alterum ex altero interpretantes ac supplentes, quasi eodem spectarent ambo, intelligitur. Qua semel instituta compactione, totum hoc argumentum conturbarunt mirifice. Posita namque falsa notio, plurium aliarum mater evadit eo fecundior, quo perspicax magis est eam adhibens, longiusque consecutiones elicere, connectereque solertius valet inde manantes.

Sic utique *Cluverius* de bello Cimbrico duntaxat *Strabonem* in *Libri IV. capite 193.*, loqui statuens, *tria* inde *Helvetiorum genera* in eam expeditionem profecta, ibi protinus vidit. Quumque pro Helvetiis habere nequiret Cimbro & Teutonas, nec plures quinque Nationibus adversus Romanos in hoc bello fuisse reperisset, reliquas tres Helveticas hinc duxit. *Ambrones* igitur pariter atque *Tigurinos & Tugenos* attribuit *Helvetiæ*. *Ambro-*
nas etenim fuisse *Gallicæ nationis Helvetios*, non *Germaniæ* populum, scripsit continuo. Atqui

Galliæ quidem, verum inerioris, utique non Helvetiæ, incoluisse regionem Ambronas, designatis etiam eorum sedibus, alibi data opera probatum abunde fuit (1). Quo in fenum abit Pagus ille Helvetiæ tertius *Cluverii*; ac quicquid huic errori adstruxit.

Qualis oppido est distributio Helvetiorum in bello Cimbrico. Ex eo nempe, quod moris tum fuisse sciret *Cluverius*, ut Civitatis alicujus copiarum socii alterius Populi exercitui accedentes, ei haudquaquam ne quidem manipulatim, neque viritum permiscerentur, sed manum separatam constituerent, non nisi Ducibus suis parituram; cujus moris antiquissimi Gentis in bello Cæsariano Helvetios inter Pagos ipsos conspicui, adeo tenax extitit, ut patrum nostrorum adhuc memoria, foederibus ab Helvetiis auxilii causa initis, sollicitate caverent, ne unquam divellerentur: ex hoc, inquam, sibi noto Gentis usu conjecit *Cluverius*, junctos Ambronibus Tugenos fuisse. Nec id pro indubio affirmare veritus est. Ea quippe opinione reperiebat duas illas Gentes Helveticas bello Cimbrico, ut *Strabonem* interpretabatur, deletas, alia nulla ratione divinandas. Hinc ipsi hæc e calamo mox effluerunt: *Ambrones ac Tugeni junctim ad flumen Druentiam superati*. Cujus vero junctionis, ac proin Tugenorum cladis, indicem unum, quem exhibet, quum audiverimus, quam levis oculos ejus perstrinxerit species indicii constabit.

Tugenis,

---

(1) Mem. sur l'Hist. anc. de la Suiss. Tom. 2. pag. 586.

Tugenis, inquit, Ambronas fuisse conjunctos, tradit Strabo Lib. IV. de Rhodani ostiis loquens. Hujus verba sunt (1) : Posterioribus temporibus Marius videns aggestione limi ostium obturari, intratuque reddi difficile, novam egit fossam, qua majorem amnis partem exciperet, eamque Massiliensibus ob navatam præclaram in bello adversus Ambronas & Toygenos operam, præmii loco donavit.

Quid in his extet quod ad Ambronum cum Tugenis conjunctionem ac horum deletionem trahi queat, præter belli *adversus Ambronas & Toygenos* appellationem, haud video. At si cui sociorum quisque hoc bello junctus fuerit, ex solo belli nomine definiendum esset, Cimbris potius quam Ambronibus Tugenos colligaveris, obnitentibus facti veritate atque historicis. Nec enim loco eodem cum Cimbris Tugenos aliquando constituisse, legitur : & *Cimbricum* apud Scriptores tantum non omnes hoc bellum audit.

Moris a semet memorati, quum ait *Cluverius diversa ac separata duxerunt Galli Helvetii a Germanorum agminibus sua agmina*, rationem sin habuisset qualem oportebat, statuisset omnino, Pagi aliqujus Helvetii nomine in historia belli, cui plures uno Pagos interfuisse certum est aliunde, apud antiquos Scriptores occurrente, eo nomine comprehendendi etiam debere Pagos alios bello implicatos eidem : Nisi huic interpretationi obsit ratio aliqua potentior; cujusmodi nulla profecto heic subest.

---

(1) Lib. 4. cap. 183.

subest. Tigurinis igitur, Ambronibus vero nequaquam, Tugenos comites individuos dabit instituti Gentis gnarus omnis. Quod ab ECCARDO fuit observatum in posthumo de *Origine Germanorum* Opere, cura Clarissimi Scheidii almæ Göttingensis Academiæ Professoris, ut & Regiæ Scientiarum Societatis socii, luce, qua dignissimum erat, donato. Ibi namque allegato, solos Tigurinos nominante *Flori* loco, nihilominus inquit *Eccardus* (1): *Cimbri inter hæc cum Tigurinis ET TUGENIS per Alpes Tridentinas in Italiam delapsi sunt.*

Deleti sane non fuerant ad Drüentiam cum Ambronibus Tugeni illi, qui tumulos Alpium anno sequenti tenebant. Nec vires hujus Pagi tantas fuisse, ut accepta clade qualis Ambronum internecio, exercitum instaurare tam cito potuerit. Id utique hodie pars illa Helvetiæ, populosior certe quam olim, vix præstaret, vel sin ad Oenum usque Tugenorum veterum limites proferantur.

Populorum a Romanis superatorum numerum minuere Scriptoribus Romanis solitum haud erat. E vico Civitatem potius, exque incolis ejus Populum faciebant ad ostentationem. Devictarum ab Augusto Gentium Alpinarum qui nomina in Inscriptione *Plinio* relata legit, quid eo nomine designarent assentatores, intelligit. Is ne facile suspicabitur, Tugenorum nomen a *Plutarcho*,

---

(1) Lib. I. §. 84.

tarcho, Marianæ de Ambronibus victoriæ præcone omnium diligentiore, prætermiffum fuisse silentio : Quibus, qui *Cluverii* conjecturam, Ambronas Helvetiis accensentem, Tugenosque ob id unum Ambronibus jungentem, & cum his ad Druentiam delentem, anteponat, veri similium studiosus haud amplius, credo, dabitur.

Expositis *Cluverii* erroribus ac simul dilutis, *Schwartzianæ* sententiæ, ad quam regrediendum est mihi, quid speciem adhuc aliquam dare queat, inspiciamus.

Non sane *Strabonis* locus Libri IV. *cap.* 193. Ut ut enim ibi dicatur, debellatos Cimbroſ fuisse, & eorum socios omnes, quos inter Helvetiorum Pagi duo erant; sic loqui *Strabo* potuit, tribus ex quinque Populis illis, iisque potentioribus, revera deletis, ac reliquis duobus tandem ab incepto desistentibus. Nec de singularibus præliis, sed de belli exitu vult intelligi.

Flori verba tametsi ad literam interpreteris hisque Tugenos, ut constitui; comprehendi cum Tigurinis recte animadvertas, nihilo plus *Schwartzium* juveris. Quum enim *Florus* scripsit, *Tigurinorum manus, quæ quasi subsidio Noricos infederat Alpium tumulos, in diversa lapsi, fuga ignobili & latrocinii evanuit* : Rhetorem, pro more suo, potius quam historicum hic eum agere, reponam. Videlicet barbaris insultans *Florus fugam* vocat domum reditionem Helvetiorum audita Cimbrorum internecone : *Latrocinia* dicit Romanorum & Provincialium ab Helvetiis in Patriam relata
spolia

spolia: *evanuisse* Tigurinos ait, quod in Alpium tumulis conspecti amplius haud fuerint. Quo sensu intelligi etiam posset Græca vox ἀφανισθῆναι adhibita Straboni, loco Libri ejus *Quarti* superius adducto; ubi *duas* (Helvetiorum Gentes) *expeditionibus bellicis PERIISSE*, verterunt interpretes. Nam & *deleri* & *ultra non apparere*, Græci voce illa significant. Quid? quod etiam verbum κατελύθησαν, quo Strabo est usus in loco a Schwartzio citato, *dissolutionis*, seu *dissipationis* notionem usitate non minus, atque *deletionis* proprie sic dictæ continet. Quin & interdum *debellare* tantum, quod absque interneccione sæpius fit, significat. Quomodo Latinus interpret Casaubono probatus vertit: *Omnes a Romanis debellati sunt & Cimbrī & eorum socii*. Hæc tamen de verborum utriusque loci Strabonis interpretatione non attuli, ut sic Geographum intelligi debere contendam. Eum enimvero deletionem atque interneccionem in animo habuisse, nimis e verbis Libri *Quarti*, mox adducta continuo sequentibus, evidens est. *Quanta tamen, inquit, e reliquiis enata fuerit multitudo, bellum Helvetiorum contra D. Casarem gestum docuit, in quo hominum cccc. millia deleta sunt.* Sed ideo maxime loca Strabonis sub examen iterum adduxi, ut etsi testatus ille esset deletionem duarum Helvetiæ Gentium in Cimbrico bello, sicque Schwartzianæ sententiæ faveret, quam parum sit Strabonis solius auctoritati de rebus Helvetiis tribuendum, ex hoc ultimo loco manifestius fieret. Præterquam enim quod quæ de bello Cimbrico, quantum ad Helvetios, refert, a Posidonio Apamensi,

meni, seu Rhodiensi (1), Scipioni Africano æquali, sumpsit omnia; quem tamen a ratione aliena de rebus manifestis pronunciaſſe (2), & veri rationem haud ſatis habere (3), monuit ipſe, nec qui fides huic historico haberetur, caperet: erroris quam fuerit in his haud immunis, quæ a clafficis Scriptoribus discere certo potuiſſet *Strabo*, documento eſt hic ab eo conſignatus error in Helvetiorum, qui bello Cæſariano interierant, numero. Cujus culpæ illum neutiquam abſolvit *Cafaubonus*, Librariis eam imputando. Nec enim per literarum compendia, quibus decepti ſæpius ſunt & deceperunt exſcriptores, hunc numerum ſignavit *Strabo*; verum extenſe τετραράκοντα μυριάδης ſωμάτων. Quod ſi ſic apud Scriptorum aliquem, immane ab Cæſare in hoc diſcedentem, repererit, hujus potius, quam illius teſtimonium non eſſe eum ſecutum; quis excuſet? Maxime autem quum priori adhærens, rem a ſimilitudine veri longius remotam admittere neceſſe ipſi fuerit: qualis certe Helvetiorum eſſet multiplicatio tanta intra annos circiter quinquaginta, ut ad myriadam illarum numerum excreviſſet Gens pœne deleta, atque cum Germanis
con-

(1) Athenæus *Lib. 6. pag. 252.* Edit. *Cafaub.*

(2) Ὅουκ οἶδα δὲ πῶς ἂν τις περὶ τῶν ἀδήλων αὐτῶ (Ποσειδωνίῳ) πιſτεύσειε, μηδὲν εἰκὸς ἔχοντι εἰπεῖν περὶ τῶν φανερῶν, οὕτω καταλογως λέγει. *Lib. XI. cap. 491.*

(3) Δια δὴ ταῦτα ἐχρῆν φροντιſαί τ' ἀληθοῦς πλείοντι. *Lib. XI. cap. 462.*

continue contendens præliis fere quotidianis; quod ex *Cæsare* constat.

Ad *Florum* ut redeam, causæ me vel Helvetiorum gratiæ obsecutum esse, quum ejus verborum sensum exposui, mihi non objecisset *Cluverius*. Hoc enim capite *Tigurinos superstites in patriam rediisse terram*, agnovit ipse: Idque ex *Strabone* liquere, ait. Quod equidem mihi non liquet, nisi verbo ἀφανισθέναι non *deleri*, sed *oculis subtrahi*, vel *haud porro conspici in loco*, de quo sermo est, *Strabo* intellexerit: prorsus secundum intellectum, quem contra *Schwartzium* tueor; minime vero ad *Strabonis* mentem mox declaratam. *Cluverio* utique ad id de *Tigurinibus* statuendum haud alio, quam *Floro*, teste opus erat; quo etiam usus est. Nec aliter historicum illum sunt interpretati duumviri Cimbrici belli gesta singula exitumque diligenter prosequuti *Eccardus* (1) atque *Masovius* (2). Quorum clarissimorum Germanorum auctoritati, nostratum, huic causæ Helvetiorum adjunctorum, suffragia non addam.

Ne uno quidem autore idoneo affirmari posse, victum cæsumque fuisse bello Cimbrico Pagum unum Helvetiæ, nedum duos periisse, exploratum

---

(1) Ubi supra.

(2) Als die Tiguriner, so im Norico zurück geblieben waren, von der gänzlichen Niederlage der Cimbern hörten, zerstreueten sie sich, und zogen vermuthlich in ihr Land zurücke. *Gesch. der Teutsch. I. 16.*

cum in posterum, opinor, habebitur. Unde quid de *Schwartzii*, aliorumque, quos inter eruditum etiam *Dithmarum* video (1), sententia, Gentem tantum non universam excindente, censendum sit, conspicuum est. Atque eo magis severos experietur iudices, quod quæ huic opinioni contrariam e diametro ingerant eruditis, veteres, qui manibus omnium teruntur a puero, Scriptores affatim tradant. Quos cur minime consuluerit *Schwartzius*, uno Strabone contentus, mirari profecto subit. Sane, superstitionibus generis hujus testibus historicis eximiis, uni Geographo per occasionem duntaxat & obiter quoque illa tangenti, criticum adhærere, probaverit nemo certa iudicia requirens. Namque non generalia tantum, informandis his de totius belli eventu iudiciis aptissima, sed etiam singularia de cujusque sociorum sorte, indicia apud illos reperiri scriptores, eruditus haud ignorat. Quos si *Schwartzius*

Tom. VII. C c zius

---

(1) In his adnotationum ejus ad Tacitum de *Mor. Germ. cap. 28. not. 2.* verbis: *Cladibus in expeditione cum Cimbris & Teutonibus, ut & a Cesare, cum in Galliam reverti vellent, acceptis, adeo diminuti fuerunt Helvetii, ut magna deserta apud eos fuerint relicta, quæ non solum (hic aliqua omisit verba typographus, a me non divinanda) sed & reliquas ditiones ad Montem usque Juram Alemanni, gens procul dubio Germanica, occuparunt, genusque suum & nomen illis Helvetiorum dititionibus intulerunt. Quæ quam parum vere, tam parum ad tempora Taciti accommodate prolata sint, omnia rerum nostrarum peritissimo indicare, nil necesse est.*

zius evocasset ad testimonium, audisset Tacitum strictim quinque Romanorum exercitus consulareis a barbaris caesos fatentem (1). Audisset Paterculum explicate hos exercitus his verbis designantem (2): *Effusa . . . immanis vis Germanorum gentium, quibus nomen Cimbris & Teutonis erat, cum Cæpionem Manliumque Consulem, & ante Carbonem Silanumque fudissent, fugassentque in Galliis, & exercitu: Scaurumque Aurelium Cos. & alios celeberrimi nominis viros trucidassent, Populus Romanus non alium repellendis tantis hostibus magis idoneum imperatorem quam Marium est ratus.*

Audisset Orofium ex Valerio Antiato his temporibus proximo referentem (3), uno Scauri Aurelii prælio octuaginta millia Romanorum, quadragintaque millia calonum & lixarum interfecta & ex omni penitus exercitu decem tantummodo homines, qui miserum nuntium ad augendas miserias reportarent, superfuisse.

Quo etiam res Romanorum loco his cladibus essent, FLORUS eum docuisset, aiens: *actum erat nisi Marius huic sæculo contigisset* (4).

Omni-

(1) De Mor. Germ. cap. 27.

(2) Lib. 2. cap. 12. Hunc Paterculi locum fere describens autor *Declamationis*, earum quæ Quintiliani nomen præferunt, *Tertiæ* numero, fidem historico hac in re olim habitam, indicio est.

(3) Lib. V. cap. 16.

(4) Lib. III. cap. 3.

Omnibus denique Latinis, qui extant, historicis evolutis, advertisset necessario *Schwartzius*, ab his nullibi tradi deletos hoc fuisse bello Helvetios seu Tigurinos seu Tugenos. Nisi quid ejusmodi credatur innuisse *Orosius*, ubi post enarratam Marii ad Sextias Aquas victoriam, sic orationem claudit: *Hæc de Tigurinis & Ambronibus gesta sunt.* Quæ tam ad superius de Cimbris eorumque sociis in universon ab eo dicta, quam ad hoc Marii prælium singulatim referri posse videntur. Verum errorem lectoribus obtrulisse, illi *Orosio* attribuunt oportet, qui ad singularem pugnam pertinere Tigurinorum mentionem existimant. Quod ne quis admitteret, curandum sibi esse *Franciscus Fabricius* recte censuit: eamque ob rem sequentia *Orosio* subjecit: *Livius, Florus, Plutarchus Teutonas cum Ambronibus confundunt, eosque a Mario ad Aquas Sextias, Cimbròs vero a Mario & Catullo in Italia victos: Tigurinos; qui Noricas Alpes insederant, fuga dilapsos tradunt.* Sociorum illorum fortuna quæ fuerit sic distincte docens *Fabricius*, Tigurinos cum Ambronibus haudquaquam occubuisse, sed ex Alpibus Noricis domum repetivisse, scriptorum *Orosio* vetustiorum auctoritate firmat: Tugenorum autem non meminit, cum quod prætermitti etiam ab *Orosio* fuerunt, tum imprimis haud dubie quod a Tigurinis, pro more Gentis, nunquam disjunctos, horum appellatione comprehensos eos vellet.

Nullius Helvetiorum cladis memoria apud bellî Cimbrici Scriptores antiquos exstante, victos cæcosque tum eos nihilominus fuisse, quis *Cluverio*, *Schwartzio*, aliis, ævi longe posterioris, id con-

jectantibus tantummodo, ut ut affirmate ponant, credulus sit? Non is profecto cui Romanorum historicorum ingenium est notum. Ab his quippe silentio transmissam victoriam a Romanis de fortissima Gente reportatam, vel minimam, ut suspicetur nulla efficiet conjectura. At vero, ne argumento negante solo Schwartzianæ, seu Cluverianæ affirmantis sententiæ, fautorumque illius, si quos post dicta nancisci queat adhuc, auctoritatem elevare suscepisse existimer, testibus antiquis ex abundanti revincendus est ejus error. Quod facillime præstabunt Romanorum Scriptorum de Tigurinis, adeoque de Tugenis illis omnibus, qui cum Cimbris erant profecti, nominatim dicta.

Atqui bis utique tantum Helvetios manus eo bello cum Romanis conseruisse, legitur, Annis videlicet ab Urbe condita DCXLV. & DCXLVII.

Hoc posteriore, Cimbris, Ambronibus ac Teutonibus juncti Helvetii, cum Q. Servilio Cœpione decertarunt in Gallia. Quo successu? supra jam *Paterculus*, *Tacitus*, & *Orosius* docuerunt. Ne vero rem amplificasse, fini suo ut inserviret, hic ultimus putetur, superiorum fides vetat, ut & EUTROPII, nullo nomine suspecti, paullum ante Orosium scribentis: *M. Manlius*, (1), & *Q. Cæpio a Cimbris & Teutonibus & Tigurinis & Ambronibus . . . . victi sunt juxta flumen Rhodanum; & ingenti interneccione attriti, etiam castra sua & magnam partem exercitus perdidierunt.*

Priore

---

(1) Lib. V. cap. I.

Priore prælio, anni scilicet DCXLV., Tigurinos, & consequenter Tugenos quoque, cum L. Cassio pugnantes, insignem calamitatem extrema ignominia aggravatam Romanis intulisse, non ex *Appiani* Claudium Paulum allegantis, aut *Taciti*, vel *Paterculi* generalioribus verbis solummodo intelligitur, verum ex *Livii Epitomatore*, atque *Cæsare* pudendum id infortunium haud semel nominatim memorante, & ab *Orosio* singula colligente, constat. Et inultam hanc contumeliam fuisse ad usque suam de Tigurinis ad Ararim victoriam, *Cæsar* non uno loco significat: Ita ubi Legatis Helvetiorum vetus hoc Romanorum incommodum tecte refricantibus, respondit, *eas res, quas commemorassent, memoria se tenere, eoque gravius ferre, quo minus merito populi Romani accidisset* [1], parum omnino digna suo ingenio responsione defunctus esset, sin Helvetios aliquando Romani ab Cimbrorum tempore mactassent ultioni. Nec enim viro generoso gravis fuisset recordatio injuriæ, cujus pœnam Gens internecone magnæ suorum partis brevi dedisset. Insubide magis adhuc *Cæsar* felicis suæ cum Tigurinis Ararim transmittentibus pugnae narrationi subjunxisset, *ita sive casu, sive consilio Deorum immortalium, quæ pars Civitatis Helvetiæ insignem calamitatem populo Romano intulerat, ea princeps pœnas persolvit* [2]. Temporis sane non ordinis hic vocabulum princeps esse, quis dubitet? Aut credat Cæsarem eo sensu verbum hoc adhibiturum fuisse,

Cc 3

[1] De B. G. Lib. I. cap. 14.

[2] De B. G. Lib. I. cap. 12.

se, si quæ alia pars civitatis Helvetiæ vindictam Romanorum pridem esset experta. Historici iudicium minus utique agnosceretur in his continuo sequentibus: *qua in re Cæsar non solum publicas, sed etiam privatas injurias ultus est.* Exilis quippe gloria repetitæ ultionis Gentis dudum punitæ.

Quid vero pluribus per consequentias elicitis argumentis indigemus, expressum hac de re & Cæsaris & Helvetiorum testimonium ad manus habentes? Quum enim *sua victoria* (Cassiana) *tam insolenter* (verba sunt CÆSARIS) *gloriarentur* Helvetii, quumque *tam diu IMPUNE TULISSE INJURIAS, admirarentur*, eis haud reponit Cæsar, quod obvium erat, arroganter se de victoria, quam Gentis prope totius interitu mox luissent, Helvetios jactare: Sed ad numinum providentiam recurrit; *consueſſe enim Deos immortales, inquit [I], quo gravius homines ex permutatione rerum doleant, quos pro scelere eorum ulcisci velint, his secundiores interdum res, & DIUTURNIOREM IMPUNITATEM concedere.* Quo loco ne minima quidem clade Consulari exercitui illatam ignominiam inde a Cassii tempore Helvetios expiassè, Cæsar manifestum facit. Ut vel subtilissimo conjectori jam supersit color nullus, quo Schwartzianæ sententiæ vanitatem fucare queat.

Minus felicitis memoriæ lapsus imparato, & ad scribendum adacto, cuique quos consulat in promptu non sunt, facile condones. Ultro deprope-

ranti,

[I] De B. G. cap. 14.

ranti, atque res affirmate nihil se prius appponenti, neglectis etiam, qui prostant, fontibus, lector in erroris periculum eo adductus minus est indulgens, in his præsertim quæ cum errore conjunctam alicujus injuriam continent. At simul insuper etiam habenti vulgares ratiocinandi regulas, ut integræ Gentis antiquissimæ claritudini officiat apud imperitos, advocacionem vix commodaveris. Hujus ultimæ culpæ reum Tibi exhibeam *Schwartzium* superest. Nec multis erit opus indicis aut testibus. Evidens uno argumento crimen fit.

Enimvero tametsi certum æque esset, atque vero est contrarium, Helvetios ante Cimbrorum adventum fuisse quietos ac pacis studiosos, tum cæsos victosque fuisse quum Cimbris accessissent; deinde, quod constat, a Cæsare superatos; quibus præmissis, exinde consequi fortitudinem Helvetiis negari posse, duxit *Schwartzius*: hæc ei consequutio rectius omnino negaretur. Nam fortuna belli sola metiendam esse bellantium virtutem, idonei judices nondum constituerunt. Nec si recepta hæc pro norma opinio esset, *Schwartzio* hic opis quicquam afferret. Edicto nempe huic qui staret, Helvetiis duobus Cimbrico bello præliis victoribus, nec ullo victis, fortitudinis laudem addiceret justissime; Romanis vero nullam, quinque fufis, ac bis tantum victoria potitis.

Aequior certe *Schwartzio* & iudex & historicus Helvetiis a se debellatis Cæsar fuit. Ingenii namque scriptoris officio defungens, gestorum nullum,

Cc 4

quod

ad Gentis virtutem pertinere posset, maligne silentio preffit, quantumvis parum honorifica Romanis nonnulla posteritati consignaret. Sic equitatum suum omnem ad numerum quatuor millium, quingentis Helvetiorum equitibus propulsum [1] haud reticuit: quem equitatum in prælio decretorio iterum ab Helvetiis rejectum, etiam refert [2]. Confessus ipse præterea est, illa die magno Helvetiis ad pugnam impedimento fuisse, quod pluribus eorum scutis uno ictu pilorum transfixis & colligatis, quum ferrum se inflexisset, neque evellere, neque sinistra impedita, satis commode pugnare poterant; multi diu jactato brachio, præoptarent scutum manu emittere & nudo corpore pugnare: Ea tamen constantia in tanta disparitate tegumentorum corporis eos pugnasse, ut nisi vulneribus tandem defessi & pedem referre, & quod mons suberat circiter M passuum, eo se recipere Helvetii cæperint: tum & in ancipiti nihilominus diu atque acriter pugnatum esse; & hoc toto prælio, quod horarum novem fuit, aversum hostem videre neminem potuisse [3]: Quæ quum unus memoriæ prodiderit Cæsar, sedulo a me revocanda hic erant, quando probent luculentissime, nulla ex parte imminutam Cæsaris ævo fuisse fortitudinem eam Gentis, quæ Cassianum exercitum sub jugum miserat. Cujus & hoc quoque documentum eo præbuit, quod in Cæsaris potestatem mox ab infelici pugna non concesserit: Sed tum demum, quum rerum omnium inopia superstites Hel-

---

[1] De B. G. Lib. I cap. 15.

[2] Eod. Lib. cap. 24.

[3] Id. ibid. cap. 25.

Helvetii ad cxxx. millia , qui recesserant in fines
 Lingonum, *adducti Legatos de deditioe ad eum mit-*
tete, ni fame perire vellent, necesse omnino ha-
buerunt. Illis autem, quibus eximiae fortitudinis
exempla non erunt heic relata, eis aliud quid for-
titudo sit, quam Cæsari, omnibusque omnis ævi
heroibus ac Philosophis, oportet: quibus cum
idcirco non contendam ulterius. Vale. Dabam
 Laufannæ Kal. Decemb. MDCCLII.

